

זקנה ושאיירים: נתונים נבחרים לרגל יום הקשיש הבינלאומי, 2007

מאת: גבריאלה היילברון ורמסיס גרא

קצבות הזקנה, השאיירים והנכות, כרוכד הראשון של מערכת הפנסיה בישראל, מבטיחות הכנסה בסיסית לקשיש לאחר שפרש מחיי עבודה פעילים, לשאייריו של מבוטח לאחר פטירתו ולנכה שאיבד את כושרו להשתכר באופן מלא או חלקי.

קצבת הזקנה משולמת לכל מבוטח באופן אוניברסלי וללא מבחן הכנסות (מעבודה ומהון) בגילאים המבוגרים יותר ("הגיל המוחלט"), ובגילאים הצעירים יותר ("הגיל המותנה") רק אם עמד במבחן הכנסות. עד יוני 2004 הגיל המותנה היה 65-60 לנשים ו-70-65 לגברים. הגיל המוחלט היה 65 לנשים ו-70 לגברים. באמצע 2004 הוחל ביישום חוק גיל הפרישה שבמסגרתו הועלה בהדרגה גיל הזכאות לקצבת זקנה לגברים ולנשים: גיל הזכאות המותנה לקצבת זקנה לגברים הועלה מ-65 ל-67, ולפיכך זכאותם בגילים 67-70 מותנית במבחן הכנסות. הגיל המוחלט לגברים לא השתנה. גיל הזכאות המותנה לנשים הועלה מ-60 ל-64 בשני שלבים: קודם ל-62 ולאחר

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

הפסקה של 3 שנים ל-64. גיל הזכאות המוחלט לנשים הועלה בהדרגה מ-65 ל-70, ולפיכך הזכאות בגילאים 62 (או 64) עד 70 מותנית במבחן הכנסות.

לקצבת הזקנה הבסיסית משולמות תוספות בעבור בן/בת זוג וילדים וכן תוספת ותק ותוספת דחיית קצבה. תוספת הוותק משולמת לכל מי שהיה מבוטח יותר מ-10 שנים בביטוח זקנה ושאיירים. התוספת לכל שנת ביטוח מעבר ל-10 השנים הראשונות שיעורה 2% מהקצבה, ושיעורה המצטבר אינו עולה על 50%. תוספת דחיית הקצבה מוענקת למי שדחה את קבלת הקצבה בטווח הגילאים שבהם נערך מבחן הכנסות, עקב השתכרות מעבודה או הכנסות מהון ושיעורה 5% מהקצבה בעבור כל שנה של דחיית הקצבה.

קצבת השאיירים משולמת לשאיירי של מבוטח או מבוטחת לאחר פטירתם, ועליה משולמות תוספת בגין ילדים ותוספת ותק. אלמן מוגדר כזכאי לקצבת שאירים כל עוד יש עימו ילדים או שהוא עומד במבחן הכנסות כנדרש בחוק.

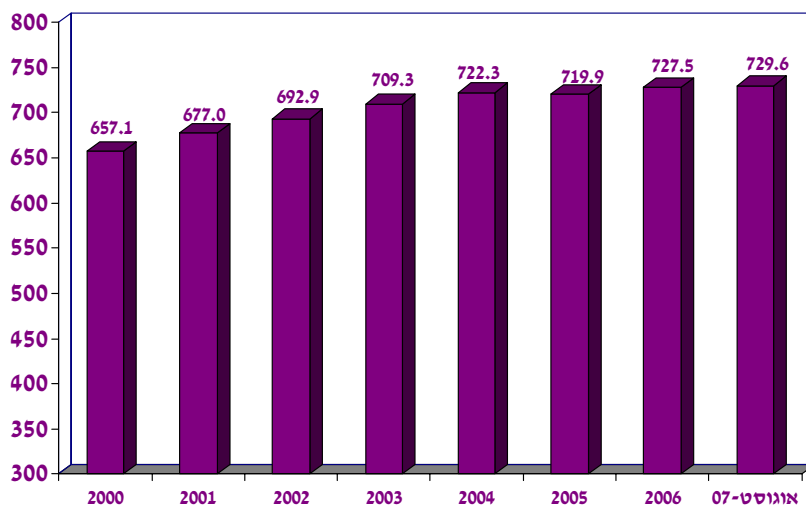
השלמת הכנסה לקשישים ולשאיירים משולמת למקבלי קצבות זקנה ושאיירים שהכנסתם נמוכה, ואינה עולה על סכום ההכנסה למינימום קיום המוגדר בחוק.

גמלאות שלא לפי חוק הביטוח הלאומי – המוסד לביטוח לאומי משלם לזקנים ולשאיירים שאינם זכאים לקצבה על-פי חוק הביטוח הלאומי קצבאות מיוחדות, הממומנות במלוואן בידי הממשלה.

זכאים לגמלאות אלה בעיקר עולים שביום עלייתם היו מעל גיל הפרישה (בהתאם לחוק גיל הפרישה), ולכן אינם מבוטחים על-פי חוק הביטוח הלאומי. שיעורי הקצבאות הבסיסיים המשולמים להם זהים לשיעורי הקצבה לפי חוק, והזכאות מותנית בדרך כלל במבחן הכנסות. לקצבאות אלה אין משולמת תוספת ותק ותוספת דחיית קצבה. השלמת ההכנסה המרבית למקבלי הקצבאות האלה שווה לזו המשולמת למקבלי הקצבאות לפי החוק. השינויים בגיל הזכאות לקצבה לפי חוק חלים גם על מקבלי קצבה שלא לפי חוק.

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

תרשים 1: מקבלי קצבת זקנה ושאיירים, (ממוצע לחודש באלפים), 2000-2007

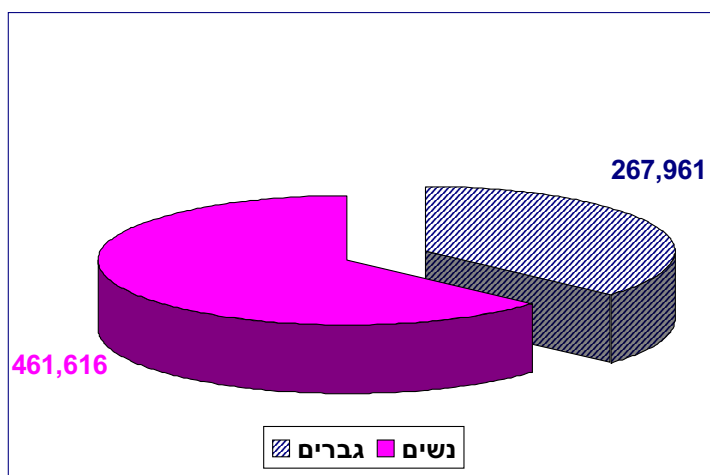
המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

- * 729,577 איש קיבלו קצבאות זקנה ושאיירים באוגוסט 2007.
- * 75% מן המקבלים (545,657 אנשים) קיבלו קצבת זקנה לפי חוק הביטוח הלאומי, 14% (104,912 אנשים) קיבלו קצבת שאירים לפי חוק, והשאר – 11% (79,008 אנשים) – קיבלו קצבה שלא לפי חוק הביטוח הלאומי (כלומר עלו לארץ לאחר גיל פרישה).
- * מספר המקבלים קצבה לפי חוק הביטוח הלאומי גדל בתחילת שנות האלפיים בכ-3.5% בשנה ומוסיף לגדול מאז דחיית גיל הפרישה בקצב איטי יותר.
- * מספרם של מקבלי הקצבה שלא לפי חוק פוחת מדי שנה בכ-4% (בעיקר עקב ירידה במספר העולים).

חלוקה מגדרית

- * 63% מבין מקבלי קצבאות זקנה ושאיירים הן נשים.
- * מ-1995, כל הנשים שנולדו משנת 1931 ואילך מבוטחות לקצבת זקנה כעובדות או כעקרות בית. כיום מקבלות קצבת זקנה לפי חוק כ-310,500 נשים, שהן כ-58% ממקבלי קצבת זקנה לפי חוק הביטוח הלאומי.

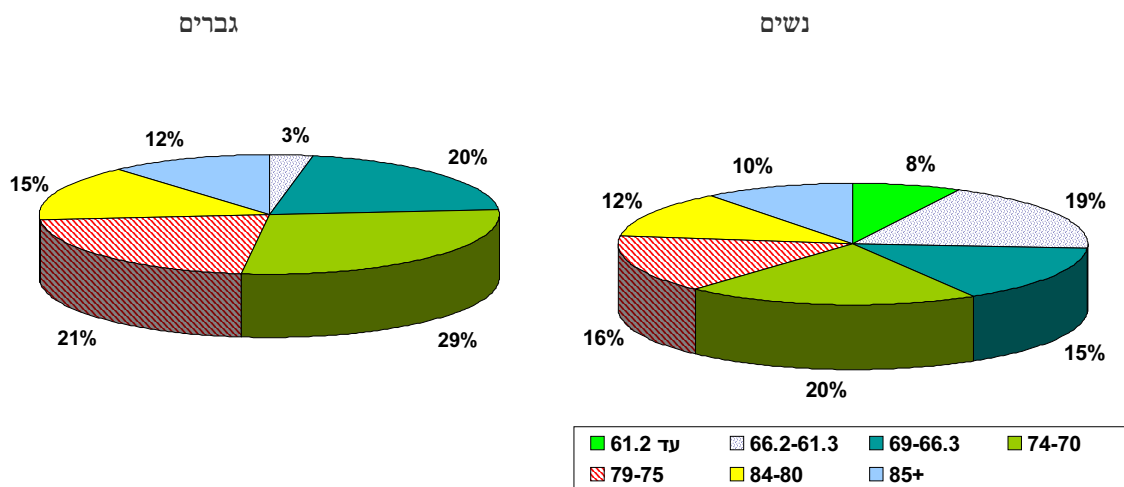
תרשים 2 : מקבלי קצבה זקנה ושאיירים לפי מין, אוגוסט 2007

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

- * כ-105 אלף מקבלים קצבת שאירים לפי חוק, 93% בהם נשים. עוד כ-82,100 אלמנות ואלמנים קשישים מקבלים קצבת זקנה ומחצית קצבת שאירים. כ-95% מהם נשים הזכאיות לקצבת זקנה בזכות גילן ולקצבת שאירים כאלמנות.
- * שיעורן הגבוה של נשים המקבלות קצבת שאירים נובע מכמה סיבות שביניהן: מספר האלמנות גבוה יותר ממספר האלמנים; הזכאות לקצבת שאירים לאלמן מותנית במבחן הכנסות; וכן – שיעור הנשים המבטחות את בן זוגן בקצבת שאירים נמוך יותר כיוון שרק נשים עובדות עושות כן.
- * בהתאם למסלול העלאת גיל הפרישה, בשנת 2007 נשים יכולות לקבל קצבת זקנה מגיל 61 ו-4 חודשים וגברים מגיל 66 ו-4 חודשים.
- * הנשים בנות 80 ויותר (כ-105,000) מהוות כ-23% מכלל הנשים המקבלות קצבאות זקנה ושאיירים, והגברים בגיל זה (כ-71,000) מהווים כ-27% מכלל הגברים מקבלי הקצבאות האלה.

תרשים 3: מקבלי קצבת זקנה ושאיירים לפי מין וגיל, אוגוסט 2007

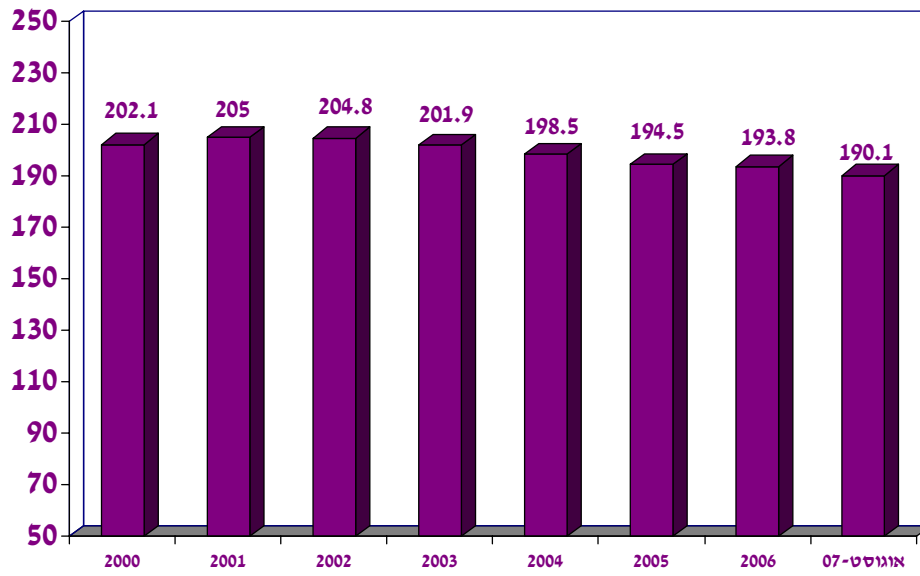
המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

תוספת השלמת הכנסה

- * 26% ממקבלי קצבאות זקנה ושאיירים (190,076 איש) מקבלים תוספת השלמת הכנסה.
- * 62% מביין מקבלי התוספת הם עולים שעלו לארץ מ-1990 ואילך.
- * שיעור מקבלי תוספת השלמת הכנסה בקרב מקבלי קצבת זקנה לפי חוק הביטוח הלאומי הוא 15.7%, בקרב מקבלי קצבת שאירים לפי חוק הביטוח הלאומי – 28%, ובקרב מקבלי קצבאות שלא לפי חוק הביטוח הלאומי – 95%.
- * מענק חימום משולם למקבלי קצבאות זקנה ושאיירים הזכאים לתוספת השלמת הכנסה והגרים באזורים קרים. בחורף 2006/7 קיבלו את המענק כ-38,000 זכאים.

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

תרשים 4 : מקבלי קצבת זקנה ושאיירים עם תוספת השלמת הכנסה
(ממוצע לחודש באלפים), 2000-2007

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

סכום קצבאות זקנה ושאיירים

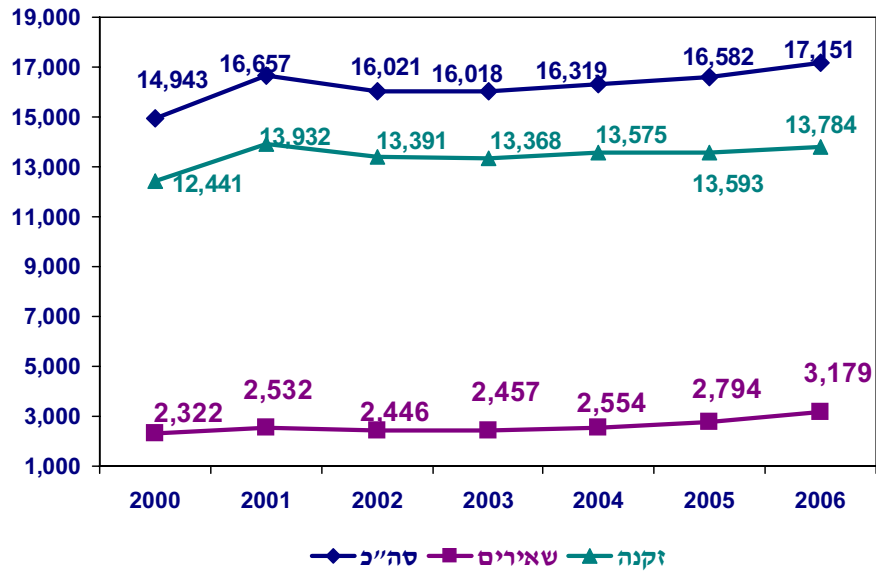
- * השינויים בסכומי הקצבאות נבעו משינויי חקיקה משמעותיים שהתקבלו בשנים 2005-2006.
- * ביולי 2006 הוגדלו קצבות זקנה ושאיירים בסיסיות בשיעור של כ-1.3%.
- * ההפחתה של 4% מקצבת הזקנה מיולי 2002 בוטלה בהדרגה בשנים 2005-2006.
- * גם קצבות זקנה ושאיירים הניתנות למי שזכאי לתוספת השלמת הכנסה הועלו בשיעור של כ-4% (לרבות ההגדלה בקצבות הבסיסיות). למעשה ההגדלה המצטברת בקצבות אלה בשנים 2005-2006 הסתכמה בכ-247 ש"ח ליחיד ובכ-330 ש"ח לזוג.
- * בשנת 2006 שולמו קצבאות זקנה ושאיירים בסכום של 17.2 מיליארדי ש"ח, המהווים 38.5% מכלל הקצבאות ששילם הביטוח הלאומי בשנה זו.

לוח 1 : סכום קצבאות זקנה ושאיירים (ש"ח)

ספטמבר 2007	מארס 2002	
		קצבאות ללא השלמת הכנסה
1,159	1,069	יחיד
1,738	1,604	זוג
2,247	2,158	אלמנה + 2 ילדים
		קצבאות עם השלמת הכנסה
2,181	1,863	יחיד
3,229	2,795	זוג
4,237	3,741	אלמנה + 2 ילדים

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

תרשים 5: תשלומי קצבאות זקנה ושאיירים (מחירי 2006), מיליוני ש"ח

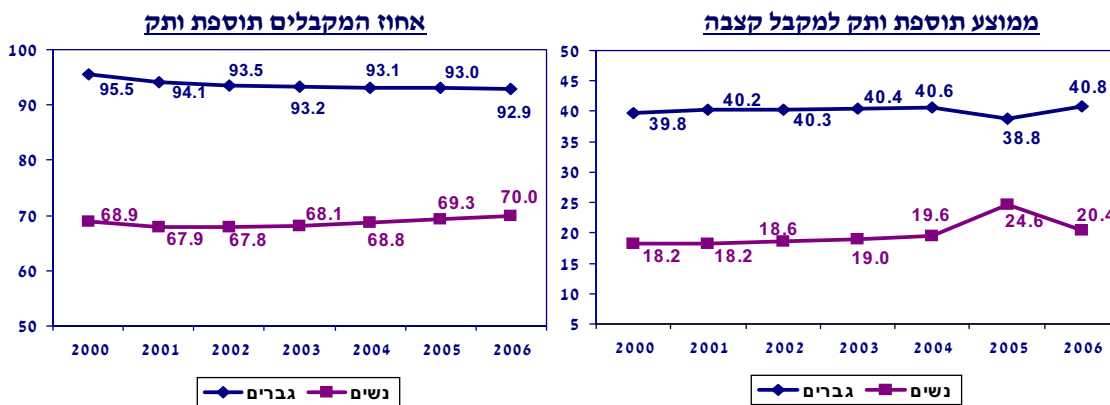

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

תוספת ותק ותוספת דחיית פרישה

- * מרבית הגברים והנשים זכאים לתוספת ותק לקצבת הזקנה.
- * אחוז הגברים הזכאים לתוספת ותק גבוה יותר ואף סכום התוספת הממוצעת לגבר גבוה מזה שלאישה. כלומר תוספת ותק לגבר משולמת בממוצע עבור 30 שנות ותק ולאשה בעבור 20 שנים.

תרשים 6: אחוז הקשישים המקבלים תוספת ותק לקצבת הזקנה וממוצע התוספת, 2000-2006

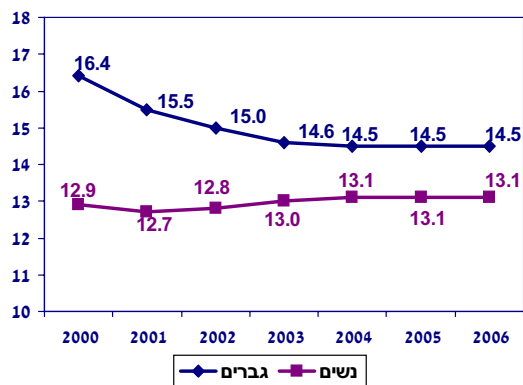
המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

* אחוז קטן של גברים ונשים זכאים לתוספת דחיית קצבה. כלומר מספר האנשים שעובדים בגיל הפרישה קטן (13.7% בלבד).

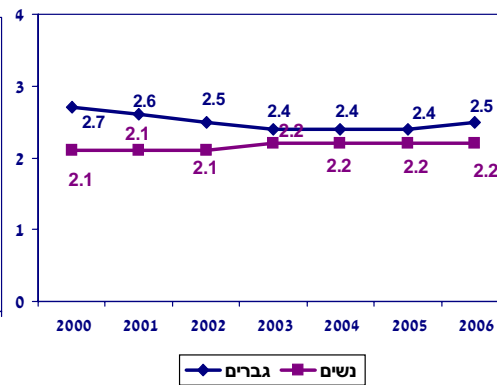
* מבין המקבלים תוספת זו, מספר השנים הממוצע של דחיית הקצבה הוא כ-3 שנים.

תרשים 7: אחוז הקשישים המקבלים תוספת דחיית קצבה לקצבת הזקנה וממוצע התוספת, 2000-2006

אחוז המקבלים תוספת דחיית קצבה

ממוצע תוספת דחיית קצבה למקבל קצבה

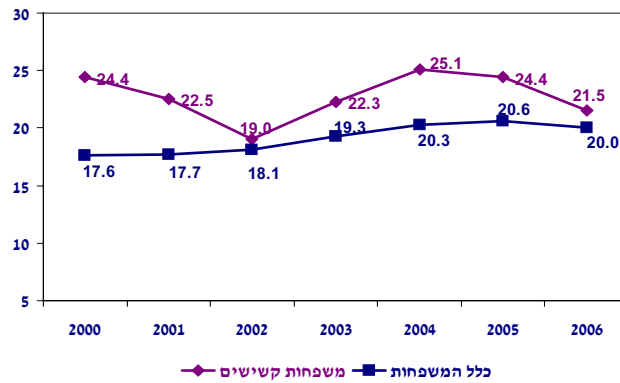

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

תחולת העוני בקרב משפחות הקשישים

- * בין שנת 2005 לשנת 2006 חלה ירידה ניכרת בתחולת העוני בקרב משפחות הקשישים, מ-24.4% ל-21.5% (מדידה לפי ההכנסה הפנויה).
- * התפתחות זו היא פועל יוצא של המדיניות שהיטיבה עם אוכלוסייה זו בשנתיים האחרונות והגדילה את הכנסתם הפנויה של הקשישים בשיעור ריאלי הגבוה אף יותר משיעור העלייה ברמת החיים הכללית.

תרשים 8: תחולת עוני בקרב משפחות קשישים ובקרב כלל המשפחות בישראל, 2000-2006

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון

שירות הייעוץ לקשיש

- * שירות הייעוץ לקשיש פועל בכל סניפי המוסד לביטוח לאומי ומופעל בידי גמלאים מתנדבים שהוכשרו למתן שירות זה.
- * במסגרת פעילותו פעלו בשנת 2006 כ-4,800 מתנדבים.
- * המתנדבים עשו כ-410 אלף ביקורי בית קבועים (מדי שבוע) אצל קשישים בודדים ומרותקים לבתיהם.
- * עוד 28,000 ביקורי בית ראשונים נעשו כדי לאתר קשישים במצוקה הזקוקים לסיוע.
- * 105,000 קשישים פנו לתחנות הייעוץ לקשיש לקבל ייעוץ בנושאים שונים כמו מיצוי זכויות, מעונות וכד'.

המוסד לביטוח לאומי • מינהל המחקר והתכנון